

5 SORUDA ADALET KAVRAMI^(*)

Muharrem BALCI, 24 Ocak 2021

1. 1789 Fransız Devrimi ve Aydınlanma düşüncesiyle birlikte insanlık yeni bir döneme girdi, bütün felsefe, kavram ve yaklaşımlar yeniden belirlendi. Bundan en çok nasibini alan da belki de adalet kavramı oldu. Aydınlanma ile birlikte insanı, bilimi, akli merkeze alan düşünceler; adalet kavramını da bu bağlamda ele aldı, seküler bazda yorumlamaya çalıştı. Aydınlanma sonrası ortaya çıkan ideolojiler ise adaleti sadece bir yönüyle ele aldı. Tabii buna karşılık bir de İslam'ın adalet anlayışı var. İslam, adaleti nasıl yorumlar?

17989 Fransız Devrimi ve öncesinde de Aydınlanma dönemi ve gelişen süreçte hümanist ve şimdi de posthümanist / transhümanist seyir izlemesi, Batı'nın yeni bir dönem/e/lere girmesi değil, pagan Eski Yunan'dan itibaren belirli bir çizginin gelişerek, bazen dönüşerek devamı etmesidir. Batı'nın bu süreci kaçınılmazdı. Pagan Eski Yunan düşüncesinin etkilediği Hristiyanlık, orjin dinini (İslâm'ı) muharref Tevrat (Yahudilik) ile başkalaştırdıkça, din devleti olma, Tanrının eli olma iddiası Kilisenin hâkimiyetini sağlarken, öte yandan kendi içinden haklı itirazlarla Rönesans'ın doğmasına yol açmıştı. Kilise karşıtı söylem bir müddet sonra, Judeo – Grek kültürünün insanı (kilise yetkililerini) hüküm koymada Tanrı'dan soyutlaması sonucu insan türünü tanrılaştırmaya yöneltmiştir. Adına hümanizm dedikleri bu gelişme elbette ki yerinde durmayacaktı, zira insan isteklerinin sonu gelmeyecekti. Nihayet insanın tanrılaştırılmasının son aşaması olan transhümanist/posthümanist felsefe, 20. Yüzyılın ve şimdi de 21. y.y.in en önemli gelişmesi olarak önümüzde durmaktadır. Hatta durmakta değil, insan türünün sonunu getirmek, farklı bir tür olarak yaratmak fikri ve eylemi içerisinde.

İşte görülüyor ki Batı seküler düşüncesi, ister istemez bu duruma gelecekti. 1789 Fransız İhtilali ne başlangıçtır ne de son.

Aydınlanma öncesi Batı, tabiatı, sonsuz özgürlüğü (Doğal/tabii hukuk) esas alırken de insanı tanrı yerine koymuş, fakat adına Tanrı dememiş, doğa demiş, insanın sonsuz özgürlük doğası demiş, Tanrıya yer vermemişti. Aydınlanma ile birlikte akli tanrılaştırmış, insanı dünyanın, hayatın, düşüncenin merkezine oturtmuştu. Posthümanist dönemde de Nietzsche'nin, “kendi türünü alt ederek kemalâtını tamamlamış varlık” üstinsan/yüksek insan türü sadece ütopya olarak kalınca; Esfandiary'nin, “dışarıdaki maddi sebeplerden –teknoloji, nano biyoloji farmakoloji

(*) Medeniyet Bülteni 2021 Nisan 55. sayısında yayımlanmıştır.

vb- sebeplerden faydalanarak değiş/tir/en posthuman/transhuman oluşturulma sürecine girmiştir.¹

Adalet kavramı da benzer sürece tabi olarak günümüze kadar gelmektedir. Batı'da adalet kavramı yine doğal/tabii hukuk düşüncesi ile birlikte oluşturulmaya çalışılmış, doğal hukukun 'birey' olarak gördüğü insanı, aydınlanma döneminde hukuk düzeninin muhatabı "kişi" olarak gören modern/pozitif hukuk düşüncesine, günümüzdeki anlayışa yerini bırakmıştır.

Adalet kavramı, hak kavramından ayrı düşünülemez. Zira adalet dediğimizde, en basit tarifi ile "bir şeyi kendine ait olan yere koymayı" anlatıyoruz demektir. Kendine ait olmak ise bir hakkın sahibine teslimini ifade eder. O halde hak ile adaleti birlikte düşünmek, değerlendirmek gerekiyor. Batı da, hak ile adaleti ayrı temellendirdiğinden şimdi bu soruları biz de hakkı adaletten ayrı tutarak sormak zorunda kalıyoruz.

Hukukun dört temel kavramı vardır ki bu kavramlar aynı zamanda Kur'an'ın da kavramlarıdır. Kur'an'ın bir ismi de hakk'tır. Kesinlik, doğruluk, genellik ifade eder, en doğruyu, tek doğruyu gösterir. İşte adalet de bu hakk'a racidir. Hakk'ın gereklerini yerine getirmeye, bir şeyi kendine ait olan yere koymaya, bir hakkı sahibine teslim etmeye izafe edilir. İşlm'in hak ve adalet hakkındaki düşünce ve inanç şekli budur.

Batı'da hak ve adalet arasında böyle bir bütünlük, bir i içelik ve tamamlama yoktur. Gerek doğal/tabii hukuk, gerekse modern/pozitif hukuk adaleti hakka raci görmemiştir.

Hukuk, bize göre "İnsanlar arası ilişkileri biçimlendiren, onlara görünür ve algılanabilir bir düzen veren, bu amaca (adalete) yönlendiren normlar bütünüdür"²

Bu tarifte de görüleceği gibi adalet hakka racidir. Hakkın çoğulu ve bir düzeni ifade eden hukuk, insanlararası ilişkileri biçimlendirmekte, bu ilişkilere algılanabilir bir düzen vermekte ve bunu amaç edinerek adalete yönlendirmektedir. Bir başka ifade ile adalet, hakkın/hukukun belirlediklerini gerçekleştirmektedir. Adaleti hukuktan ayıran düşünce ise seküler, Hakk'ı/Allah'ı dünya dışına iten, Hakk'ın emir ve yasalarını (Sünnetullah – Hududullah) dikkate almayan dşnecedir.

Batı'da adalet görecedir ve hakk'ı, hakikati değil, sınırsız özgürlüklerle donatılmış, meşruiyeti kendinden (salt insan akli ve özgürlükleri - Aristocu dağıtıcı adalet) menkul anlamı vardır. Pozitif Hukukun babası sayılan Hans Kelsen, Hz. İsa'nın dünyaya geliş sebebinin hakikati değil, adaleti gerçekleştirmek olduğunu söyler.³ Adalet

¹ Ahmet DAğ, *İnsanın ve Doğanın Dönüşümü: TARNSHMANİZM*, Elis Yay. Ankara, Kasım 2020, 2. Baskı, s. 124

² Vecdi ARAL, *HUKUK FELSEFESİNİN TEMEL SORUNLARI*.

³ Hans KELSEN, *Adalet Nedir?* ev. Ali Acar; <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-107-1301>

anlayışındaki göreceliliği yüzünden Batı, adaleti kendince istediği gibi değerlendirmiş, gerektiğinde “ya sev ya terk et” anlayışını, ötekileştirmeyi, ırkçılığı, öjenizmi ve nihayetinde önce insanı tanrılaştırmayı, sonra da farklı tür yaratmayı arzulamıştır.⁴

İslâm’da adalet görece, sana – bana göre değil, Hakk’ın gösterdiği, insan fitratına eklediği(ide), emrettiğidir. Hakk’ın gösterdikleri de Sünnetullah gibi, Hududullah gibi, görece değil, kesin ve değişmez doğrulardır. Kalem Suresinde, hak – adalet – özgürlük ve meşruiyet kavramları Bahçe Sahipleri örneği ile açıklanmaktadır. Orada yoksulun payı olarak gösterilen pay/hak, Allah’a ait olup da Allah tarafından yoksula has kılınan; adalet olarak gösterilen de o payın yoksula (kendisine ait olana) teslim edilmesidir. Bu teslimde insana bir özgürlük/seçenek alanı bırakılmamıştır, zira adalet, hakka racidir. Özgürlük konusu da ayet-i kerimede, üçüncülerinin, “Ben size dememiş miydim; Allah’ı çokça tesbih (Sübhansın ya Rabbi) edeydik” sözleriyle anlamlandırılmaktadır. Hak – Adalet – özgürlük kavramlarının ve kabullerinin de ayrıca vurgusu yapılarak meşruiyet sorgulaması yapılmaktadır:

“Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz? Yoksa size ait bir kitabınız var da (bu batıl hükümleri) ondan mı okuyorsunuz? Onda, “Seçip beğendiğiniz her şey mutlaka sizindir” (diye mi yazılı? Yahut bizden, her ne hükmederseniz mutlaka öyle olacağına dair Kıyamete kadar sürecek kesin sözler mi aldınız? Sor onlara: “Onların hangisi bu (iddianın doğruluğu)na kefildir?” (Kalem – 36-41)

2. Adalet ve ahlak arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu kavramlar etrafında İslam dünyasına bakılacak olursa genel manzara nasıldır?

Gerek Batı’da, gerekse İslâm dünyasında kolaycı bir yol izlenerek, ahlak hukuka öncelenmektedir. Neredeyse tüm yazılı eserlerde ve sözlü anlatımlarda ahlak hukukun önüne geçirilmekte, hatta ahlakın hukukla ilgisi kurulmamaktadır. Hukuk ahlak ilişkisi bu soruşturmanın boyutlarını aşar, ancak şu kadarını söylemeliyim: Hz. Peygamber (SAS)in vefatından sonra Sahabenin Hz. Aişe’ye gelerek:

- Ya Aişe, Hz. Peygamberin ahlakı ne idi? Sorusuna cevaben;
- Siz Kur’an okumuyor musunuz? O’nun ahlakı Kur’an’dı, O yürüten Kur’an’dı.

Buradan da çok net anlaşıldığı gibi, ahlak köken itibariyle “hulk” halk edilmiş/yaratılmış anlamınadır. Hakk ise bizzat Allah(CC)’ın kendisi ve kendisinden sadır olan kesin emirler (Hududullah) ve Sünnetullah’tır.

Hangisi hangisine tabi olacak? Ne yazık ki, Batı’nın adaleti görece olarak kabul etmesi ve uygulaması, düşünce tembelliği olarak İslâm dünyasına da sirayet etmiş, ahlakı hukukun önüne geçirmiştir. Zira hukuku kabullenip uygulamak zordur, mücadele

⁴ Muharrem BALCI, *Hak – Adalet – Özgürlük – Meşruiyet Kavramsal Analiz*, <http://www.muhammedbalci.com/yayinlar/tebligler/3.pdf>

gerektirir. Ahlak ise hakka tabi olmakla birlikte görece kabul edilebilip uygulanabilir. İşte o zaman ahlak Batı'daki gibi görece olur ve insan sayısı kadar ahlak kuralları ve uygulaması olur, olmaktadır. Dolayısıyla kanaat önderlerimiz ahlak kurallarını belirleyip benimsetmede zorluk çekmektedir.

3. “Şüphesiz Allah, adaleti, ihsanı... emreder. Hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı ise yasaklar...” (Nahl, 90) ayeti her cuma, hutbelerde okunur durur ama düşülen yer de yine burasıdır. Nedir bunun sebebi? Çözüm önerileri neler olabilir?

Öncelikle insanlardaki kolaylık özelliği fitrîdir. Ve tabii ki insan yine fitratı icabı bencildir. Hak ve hakkın oluşturduğu hukuk düzenini adalet ve özgürlük kurallarına uygun halde sürdürmek, meşruiyete tabidir. Meşruiyetin sınırları Kur'an tarafından çizilmiş, Hz. Peygamber'in Sünneti ile de temsil ve tescil edilmiştir. İnsan nefesine zor gelen bu iman – amel bileşkesi sarsıldığında nereye savrulacağına sınırı da yoktur. İşte Batı düşüncesi, eşref-i mahlûkat olan insan türünü farklılaştırarak, kendisine tanınan insanlık onurundan bile vazgeçebilmektedir.

Cuma hutbelerini cemaatin -çok azı müstesna- dinlediğini sanmıyorum. Anlamadığı bir şeyi dinlemesinin de zor olacağını düşünüyorum. Kur'an'ı herkes anlamaz retoriğinden sonra başka türlü de beklenemezdi. Ayrıca, yöneticilerin, kanaat önderlerinin, öncülerin, öncüller/ilahi hikmetler yerine kendilerini öne çıkarmaları, soyut Peygamber ahlakını anlatırken kendilerini bundan muaf göstermeleri, Müslümanların hakka ve ahlaka uymamalarının önemli sebeplerinden sayılabilir.

4. Türkiye, İslam coğrafyası ve Batı'da “sosyal adalet” ne durumdadır? Eğitim, ekonomi, siyaset, sağlık, insan hakları, özgürlük, aile ve toplum bu ve bununla ilişkili kavramlar çerçevesinde değerlendirildiğinde neler söylenebilir?

Batı medeniyetinin ve ondan etkilenen İslâm Coğrafyasının, kapitalist eğitim, ekonomi, siyaset, sağlık, insan hakları, özgürlük anlayışı, aile ve toplum hayatı birbirine entegre olmuş durumdadır. Dünyadaki her ifsad edici gelişme diğer coğrafyaları ve insanları etkilemektedir. Bu kaçınılmaz bir durumdur, ancak birilerinin de buna karşı düşünce ve eylem geliştirmesi de insanlık görevidir. Bu görev en çok da Müslümanlara yakışır.

Batı'da son yıllarda gelişen toplumsal cinsiyet, feminizm, nötr cinsiyet (cinsiyetsizleştirme), homoseksüellik, transhümanizm vb. ifsad projelerine birkaç duyarlı aydın dışında pek ses çıkaran yok. Küreselleşmeye entegre olmuş iktidarların, önlerine konan her uluslararası sözleşme ve düzenlemelere imza atması, bu düzenlemelerin ideolojilerine karşı etkisiz ve tepkisizlik sonucu uygulamaların getirdiği zulme seyirci kalmaları, İslâm coğrafyasında büyük bir eziklik ve güvensizlik oluşturmaktadır. İnsanların güvensiz ve ezik olduğu ortamlarda düşünce üretiminin

imkânsızlığını biliyor ve yaşıyoruz. Burada sorgulamamız gereken sivil toplum iktidar ilişkileri olmalıdır. Maalesef henüz o konuma gelineemediğinden İslâm dünyasının başı ağrımaya devam ediyor. Henüz, sadece siyasi bağlılık düzeyinde “milli irade” retoriğinden, fitrî, İslâmi irade konumuna geçememenin sancılarını yaşamaktayız.

5. Adaletli ve merhametli bir nesil yetiştirmede aileye, topluma ve devlete düşen görevler nelerdir?

Topluma ve aileye elbette görev düşüyor, ancak toplum bireylerinin de devlet, özellikle de Türkiye gibi ulus devlet tarafından, tek tipçi ve tevhid-i tedrisatçı zihniyetle eğitildiğini unutmamak gerekiyor. Devletin öğretim – eğitiminden geçmiş bireylerin, sağlıklı aile oluşturması, sağlıklı nesil üretmesi beklenemez. Olabilenler de sistemin bozuk(!) üretimleridir.

Dünyadaki ifsad projeleri ve uygulamaları karşısında öncelikle ‘kamu gücü’ diye yanlış bir belirlemeyle kendini asli görevli addeden devletin önlemler alması gerekiyor. Devletin 30 dalda yasal(!) oynattığı ve şimdilerde de özelleştirerek ve cep telefonlarına indirerek çoluk çocuğu ifsad ettirerek teşvik ettiği kumar karşısında ailelerin çocuk eğitiminden bahsedilemez.

Aileler okul çağına gelen çocuklarını okula göndermek zorundadır. İki handikap var: Biri okul, diğeri sokak. İkisi de devletin gözetiminde ve kontrolünde. Fakat her türlü bağımlılık oluşturan madde kullanımı (sigara-alkol-uyuşturucu) ve davranış bozukluklarını (kumar, teknoloji/internet/sanal oyun), ifsadi da okul ve sokakta yaşamaktalar.⁵

O halde sorumluluk öncelikle devletin, sonra da ailenindir. Buradaki öncelik ve sonralık sıralama yönünden değil derecelendirme yönündendir. Sorumluluğun tamamen devlete yıkılması anlamına değildir. Evimizi, sokağımızı, kamusal alanlarımızı ihya etmemiz gerektiği kadar siyasi sistemle de ilgili olmak, yönetime katılmak, tebliğ etmek, uyarmak, eleştirmek ve çözüm öneriler sunmak görevlerimizin olduğunu da unutmamalıyız.

⁵ Muharrem BALCI, *Bağımlılaştırma – İnsanlık Suçu İlişkisi*, <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/211.pdf>